

Benedikt Perak

RAZLIKE METONIMIJSKOG I METAFORIČKOG OPOJMLJIVANJA KATEGORIJA STRAHA I LJUBOMORE

Benedikt Perak, Filozofski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'37
811.163.42'373.612.2

Rad predstavlja kognitivno-semantičku studiju poredbe metonimijskog opojmljivanja straha i ljubomore u hrvatskom jeziku. Odabir leksičkih pojmova vezan je uz proučavanje razlika u sastavu metonimijskih jezičnih konstrukcija evolucijski primarnijih (strah) i izvedenijih emocionalnih kategorija (ljubomora). U metodološkom smislu istraživanje se temelji na semantičko-sintaktičkoj analizi korpusa konkordancija. Korpusna analiza omogućuje kvalitativni i kvantitativni opis opojmljivanja emocionalnih kategorija kroz metonimijsko profiliranje i metaforičko preslikavanje značenja. Istraživanjem su opisane razlike u pojmovnoj strukturi i ulozi pojmovnih okvira pri strukturiranju kategorija straha i ljubomore. Rezultati pokazuju da se leksem strah u jezičnim konstrukcijama istaknutije opojmljuje (evolucijski) primarnijim afektivnim sastavnicama tjelesnih i fizioloških reakcija od leksema ljubomora za koji su značajnije bihevioralne sastavnice.

Ključne riječi: *strah, ljubomora, kognitivna semantika, pojmovna metonimija, pojmovna metafora*

1. Uvod

Ovaj rad istražuje razlike u jezičnom opojmljivanju emocionalnih stanja *straha* i *ljubomore* na razini metonimijskih procesa gradbe njihove pojmovne strukture. Oslanjajući se na uvide neuroznanosti, psihologije i antropologije o emocijama, istraživanje se usredotočuje na proučavanje jezičnih konstrukcija *straha* i *ljubomore* s osobitim naglaskom na kvalitativne i kvantitativne razlike ishodišnih domena pri metonimijskom opojmljivanju njihova značenja.

Temeljna je motivacija opisati razlike u ishodišnim metonimijskim domenama istaknuto različitih afektivnih stanja. Za predmet istraživanja stoga su odabrane emocionalne kategorije STRAH i LJUBOMORA.

Strah se u literaturi psihologije i afektivne neuroznanosti često smatra temeljnom emocijom (Ekman 1999: 48; Plutchik 1980; Pankseep 2007; vidi Ortony i Turner

1990) koja je prisutna kao nužni mehanizam prepoznavanja opasnosti, prilagodbe i preživljavanja u uvijek mijenjajućoj okolini. U evolucijskom smislu, mehanizam straha, *uoči opasnost i pokreni brze automatske zaštitne reakcije*, smatra se jednim od temeljnih neurobioloških programa svakog organizma (Judaš i Kostović 2001:402). Sve životinje posjeduju instinkt za obranu od opasnosti (Pankseep 1998), a u složenom neurobiološkom sustavu ljudske taj je mehanizam popraćen pojavom subjektivne kakvoće mentalnog stanja– emocijom straha.

S druge strane, *ljubomora* se često smatra složenom ili izvedenom emocijom koja se oblikuje društvenom interakcijom i kulturnim modelima (Plutchik 1980). Ljubomrom se smatraju afektivna stanja uzrokovana stvarnim ili mogućim narušavanjem cijenjenog odnosa između dviju osoba koji nastaje pojavom treće osobe (Ellis i Weinstein 1986: 341; Ben-Ze'ev 2010: 40; Turner i Stets 2011: 22). Ljubomora se može promatrati s gledišta povijesnog razvoja pojma (Stearns 2010) ili uspoređujući kroskulturalne osobitosti izražavanja ljubomore u ljubavno-partnerskim (Ben-Ze'ev 2010) i rodbinskim odnosima (Volling 2002). Neka kroskulturalna istraživanja ističu da se ljubomora znatnije pojavljuje kod pripadnika određenih kultura koje vrednuju privatno vlasništvo, postavljaju ženidbu kao uvjet seksualnih odnosa te ženidbu drže preduvjetom za društveno uvjetovani prijelaz u odraslo doba (Hupka 1981; Salovey 1991:61). Drugi pak smatraju da je ljubomora urođena bez obzira na osobitosti određene kulture, budući da se temelji na biološki uvjetovanoj snazi afektivne i seksualne privlačnosti (Salovey 1991: 62; Pankseep 2010; Hart 2010).

Prema psihološkim čimbenicima STRAH i LJUBOMORA dvije su afektivne kategorije različite po evolucijskoj funkciji, biološkim predispozicijama, motivacijskom okviru podražaja, fiziološkim i bihevioralnim reakcijama i opsegu uključenosti društvenih, kulturnih i kognitivnih procesa u strukturiranje same emocije. Pretpostavka je ova: rada da se u jezičnim konstrukcijama očituju razlike u opojmljivanju tih kategorija na razini metonimijskog isticanja različitih kognitivnih modela, fizioloških i bihevioralnih reakcija. Istraživanjem se nastoji utvrditi mogu li se zamijetiti istaknute strukturne razlike u ishodišnim metonimijskim domenama koje odražavaju teorijsku podjelu na temeljne i izvedene emocije. Naime, ukoliko je *strah* doista temeljnija emocija od *ljubomore*, kao što se u psihološkim teorijama smatra, za očekivati je da će se na jezičnoj razini kvalitativno i kvantitativno uočiti prisutnost metonimijskih domena vezanih uz temeljne neurofiziološke procese, i obratno.

Svrha istraživanja je, dakle, opisati i usporediti pojmovnu mrežu pojmova i domena koje omogućuju opojmljivanje, simuliranje i rekreaciju afektivnog iskustva kategorija STRAH i LJUBOMORA identificiranjem utjelovljenih okvira fizioloških i bihevioralnih reakcija. U radu će se izložiti relativni rezultati korpusne kvantifikacije metonimijskih domena i kvalitativno usporediti čestotno istaknute metonimijske domene.

2. Kategorizacija emocija

Problem (objektivne) kategorizacije afekta svodi se u osnovi na pitanje raščlanjivanja afektivnih stanja na diskretne kategorije. Povlaštenu pristup mentalnih stanja, odnosno činjenica da su emocije fenomenološki dostupne samo nositelju iskustva, u epistemološ-

kom smislu predstavlja prepreku objektivne kategorizacije emocija. Drugim riječima, *strah* se može iščitati na licu osobe širom otvorenih oči, ukočenih udova, nakostriješanih dlaka, itd. Međutim, osjećaj koji ta osoba doživljava povlašten je samo njoj. To ipak ne sprječava promatrača da prestravljenj osobi pripiše doživljaj STRAHA ili protumači njezino stanje izjavom *strah ga je*. Očito je, dakle, da su za kategorizaciju *straha* i ostalih afektivnih stanja silno značajne tjelesne sastavnice afektivnih iskustava: znakovi aktivacije ili inhibicije autonomnog živčanog sustava, hormonalnih i visceralnih promjena koje se očituju kao objektivno prepoznatljive promjene izraza lica, motoričkih, glasovnih i bihevioralnih reakcija. One predstavljaju tipične tjelesne odgovore na podražaj iz okoline na temelju kojih se oblikuju prototipska obilježja određene kategorije (Rosch 1975). Jednom usvojeni model znanja o fiziološkim obilježjima određenih emocionalnih kategorija omogućuje simuliranje i pripisivanje sumjerljivih mentalnih stanja drugima.

Kroskulturalne studije ukazuju na veliki stupanj univerzalnosti tipičnih fizioloških obilježja određenih emocionalnih kategorija (Ekman 1980; Izard 1971; 1980; Keating i dr. 1981; Shiraev i dr. 2010:154). U tome smislu osobito su značajna istraživanja facijalnog izražavanja emocija, kao istaknutog dijela tijela na kojem se očituju afektivne promjene. Zamjećujući kroskulturalne podudarnosti pri facijalnom izražavanju emocija Paul Ekman (Ekman 1980; 1994; 1999; 2003) uvrstio je *ljutnju*, *strah*, *gađenje*, *iznenađenje*, *sreću* i *tugu* u univerzalne emocionalne kategorije. Budući da njihova univerzalnost proističe iz biološke datosti, te se emocije često se nazivaju i primarnima, a koriste se i inačice termina poput *osnovne* ili *temeljne* (engl. *basic*) emocije.

Univerzalisti tvrde da se osnovne emocije odlikuju nizom tipičnih fizioloških reakcija svojstvenih svim ljudima, bez obzira na pripadnost različitim kulturama (Izard 1980; Izard i Buechler 1980; Ratner 1989; Zajonc 1980; 1984; D'Andrade 1995). Popis tih osnovnih emocija, doduše, među znanstvenicima nije ujednačen, ali postoji određeno suglasje da su emocije poput *straha*, *sreće*, *ljutnje*, *gađenja* i *tuge* univerzalne, te stoga osnovne (Izard 2007: 261; Turner i Stets 2011: 34). Složenim emocijama obično se smatraju emocije izvedene iz osnovnih emocija (Kemper 1987; Plutchik 2002; Turner i Stets 2011: 39). Primjerice, osnovne emocije *straha* i *ljutnje* proizvode složene emocije među koje se uvrštavaju afektivna stanja *mržnje*, *ljubomore* ili *zavisti*.

U načelu će istraživanja bioloških i fizioloških značajki afektivnih stanja ukazivati na univerzalne temelje emocija. Biološko je utjelovljenje, međutim, sastavni dio ekološkog sustava i sastavnica društvenog uređenja i kulture. Kao pristup koji nastoji obuhvatiti navedene čimbenike kontekstualizacije afektivnih stanja treba spomenuti i suvremenu konstrukcijsku perspektivu emocija koju zagovaraju istraživači poput Antonia Damásia (Damásio 1994;1999), Lise Feldman Barrett (Barrett 2011; 2012; Barrett i dr. 2007; Russel i Barrett 1999) i Lawrence Barsaloua (Barsalou 2008; Gendron i dr. 2012). Konstrukcijske pristupe emocija objedinjuje pretpostavka da psihološki događaji označeni kao *strah*, *tuga*, *ljutnja*, *ljubomora* proizlaze iz međudjelovanja afektivnih, kognitivnih i simboličkih sastavnica koji tvore složeni dinamični sustav (Barrett 2011: 362). Takav pristup ističe da jezik, okolina i kultura nužno utječu na kategorizaciju afektivnih iskustava. Jezična leksička oznaka emocija u tom smislu služi kao sredstvo kategorizacije. Iz konstrukcijske perspektive, leksemi *strah* i *ljubomora* označuju prototipne mentalne reprezentacije afektivnih stanja, s pojmovnom razlučivošću bazične razine (Rosch 1978).

U emocionalnim kategorijama bazične razine odražava se načelo kognitivne ekonomije koja teži uspostaviti istaknute razlike između afektivnih stanja nadređene kategorije EMOCIJE (Kövecses 2000: 3–4) koristeći što manje napora pri kognitivnoj obradi informacija. Prototipne informacije o tim afektivnim stanjima određene su korelacijskom strukturom: primjerice, *strah* obično uključuje fiziološke reakcije *drhtanja, otvorenih (razrogačenih) očiju*, itd.

3. Gradba leksičkih pojmova emocija iz kognitivno-lingvističke perspektive

Konstruktivske postavke o leksikalizaciji emocionalnih kategorija u jezičnim izrazima podudarne su kognitivnolingvističkim postavkama, prema kojima se značenje uspostavlja temeljem utjelovljenog iskustva (Lakoff 1987: pogl. 2; Lakoff i Johnson 1999: pogl. 3; Gibbs 2005; Rohrer 2007; Ziemke i dr. 2007). Iz perspektive kognitivne semantike, jezične konstrukcije omogućuju pristup nelinearnom umreženju mentalnih sadržaja i kognitivnim modelima znanja koji tvore cjeline značenja nesvedive na zbir vlastitih sastavnica. Značenjske i sintaktičke sastavnice jezičnih konstrukcija tvore složeni sustav enciklopedijskog znanja (Fillmore i Atkins 1992; Evans i Green 2006: 211; Langacker 1987; 2008: 39) u kojem se očituje utjelovljena spoznaja svijeta i znanje o jeziku (Žic Fuchs 1991). Temeljna pristupna jedinica enciklopedijskog sustava znanja je pojam. Pojmovi koji se simbolički kodiraju na jezičnoj razini riječi nazivaju se leksički pojmovi. Leksički pojmovi *strah* i *ljubomora* dakle predstavljaju čvorove pristupa umreženom sustavu znanja i konstrukcije značenja.¹

Zbog epistemološki povlaštenog pristupa sadržaju afektivnih stanja oblikovanje leksičkih pojmova emocija (Kövecses 2000) vezano je uz mehanizme gradbe kognitivnih modela putem pojmovnog preslikavanja i profiliranja, odnosno pojmovne metafore i metonimije.

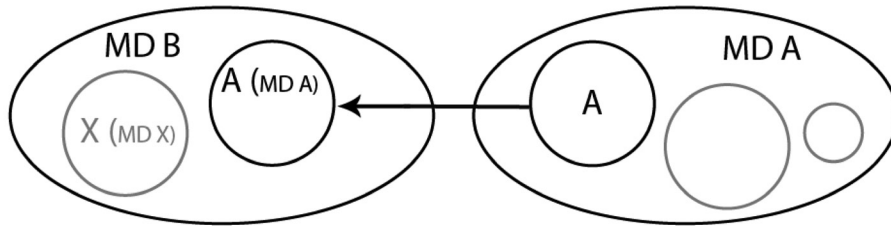
3.1. Metaforički procesi pojmovne gradbe

Proučavanje gradbe pojmova pomoću metafore razvili istraživači iz područja kognitivne lingvistike, procvat koje je započeo objavljivanjem Lakoffove i Johnsonove knjige *Metaphors we live by* (Lakoff i Johnson 1980)². Teorija pojmovne metafore ističe pojmovnu razinu tvorbe značenja putem povezivanja ontološki različitih domena.³ Pojmovne metafore (engl. *conceptual metaphor*) pojmovna su preslikavanja dijelova značenja iz matrice ishodišne domene, koja je tipično jednostavnija i temeljnija, u matricu ciljne domene koja je tipično složenija, apstraktnija i subjektivnija.

¹ „The entity designated by a symbolic unit can therefore be thought of as a point of access to a network. The semantic value of a symbolic unit is given by the openended set of relations ... in which this access node participates. Each of these relations is a cognitive routine, and because they share at least one component the activation of one routine facilitates (but does not always necessitate) the activation of another.” (Langacker 1987: 163)

² Za pregled ostalih pristupa metafori vidi: Leezenberg 2001.

³ „What constitutes [a] metaphor is not any particular word or expression. It is the ontological mapping across conceptual domains.” (Lakoff 1993: 208).

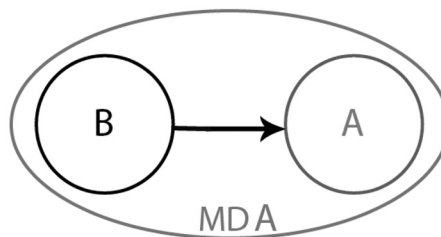
*Slika 1. Pojmovna preslikavanja u pojmovnoj metafori.
Metaforičko preslikavanje značenja: B JE A*

(1) *Svladao je svoj strah. STRAH (B) JE NEPRIJATELJ (A)*

Pojmovno preslikavanje je uvijek djelomično i jednosmjerno. Formalni prikaz metaforičkog preslikavanja označava se formulom 'B JE A' gdje se domena 'B' ili matrica MD B, izvodi iz pojmovnog preslikavanja značenja ishodišne domene 'A' odnosno dijela matrice značenja MD A. Ciljna domena pritom može imati nekoliko ishodišnih domena koje naposljetku u njezinoj matrici odražavaju dinamičnu značenjsku cjelinu pojma.

3.2. Metonimijski procesi pojmovne gradbe

Pojmovnim metonimijama, za razliku od pojmovnih metafora, spoznajna uloga nije vezana toliko uz pojmovno preslikavanje značenja već uz aktiviranje ili isticanje (profiliranje) cjeline ili određenog vida određene pojmovne domene (Lakoff i Johnson 1980: 35–41⁴; Barcelona 2003). Prema Raddenu i Kövecsesu (Radden i Kövecses 1999: 39) metonimija je spoznajni proces u kojem jedan pojmovni entitet pruža mentalni pristup drugom ciljnom entitetu unutar iste domene, a Langacker (Langacker 2008: 69) metonimiju određuje kao promjenu istaknutog profila domene (slika 2.).

*Slika 2. Pojmovna preslikavanja u pojmovnoj metonimiji
B STOJI ZA A*

⁴ „Metaphor is principally a way of conceiving one thing in terms of another, and its primary function is understanding. Metonymy, on the other hand, has primarily a referential function, that is, it allows us to use one entity to stand for another. But metonymy is not merely a referential device. It also serves the function of providing understanding.” (Lakoff i Johnson 1980: 36).

(2) *Glas mi je zadrhtaο. DRHTANJE GLASA (B) STOJI ZA STRAH (A)*

Formalni prikaz metonimijskog preslikavanja označava se formulom 'B STOJI ZA A' pri čemu leksem 'B' prijenosnik ili profil, označen crnom bojom, profilira ciljni entitet 'A'. Profiliranje aktivira zajedničku domenu, odnosno matricu domene MD A.

Metonimijskim profiliranjem poput DIO ZA CJELINU ili POSLJEDICA ZA UZROK ističe se neka od susljednih (korelacijskih) značajki emotivnog iskustva: dio tijela na kojem se očituje promjena ili sam fiziološki proces koji kontekstualno ukazuje na subjektivni osjećaj.

4. Metodologija i izvori

U ovom se radu analiza usredotočuje na kvalitativni sastav i razlike ishodišnih domena metonimijskih konstrukcija leksičkih pojmova *strah* i *ljubomora* u kojima se očituje poimanje njihovog fiziološkog i bihevioralnog okvira izražavanja. Istraživanje se temelji na semantičko-sintaktičkoj analizi metonimijskih konstrukcija. Metoda se sastoji od odabira leksičke jedinice koja se odnosi na ciljnu domenu, u ovom slučaju lemu *strah* i *ljubomora*, te izvlačenja iz korpusa svih pojava dotične leme i njezinih konkordancijskih redaka. U konkordancijskom reduku, identificiraju se jezični ostvaraji odabranih metaforičkih i metonimijskih veza (3) koji su u skladu s teorijskim postavkama klasificiraju u određene skupine.

(3) *Već taj razgovor ulio<ULITI;V> mu u srđce<U<SRCE;N,l.j.> strah<STRAH> poštovanja prama takovoj mudrosti i ućenosti, te je bried<BLIJED;Adj> gledao izkolaćenih<ISKOLAČEN;Adj> očiju<OČI;N,g.m.> Salim-efendiju.*

Glavninu građe tvore tekstovi objavljeni unutar korpusa Hrvatske jezične riznice (HJR) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (<http://riznica.ihjj.hr>) te dijelova potkorpusa Hrvatskog nacionalnog korpusa (HNK) (<http://www.hnk.ffzg.hr>).

Analiza metonimijskih konstrukcija leksičkog pojma *strah* temelji se na knjižnom potkorpusu HJR od 17,6 milijuna pojava (Mw), tiskovnom potkorpusu od 67,5 Mw, što sveukupno čini 85 milijuna pojava s 1.298.850 lema. Kao dopuna navedenoj građi preuzet je dio potkorpusa Hrvatskog nacionalnog korpusa (HNK) od 46,8 Mw. U radu se metonimijske konstrukcije leksičkog pojma *strah* opisuju temeljem građe od 131,8 Mw, odnosno 14.875 pojava iz korpusa Hrvatske jezične riznice i Hrvatskog nacionalnog korpusa.

Metonimijske konstrukcije leksičkog pojma *ljubomora* analizirane su temeljem korpusnih konkordancija izvedenih iz korpusa Hrvatske jezične riznice u kojem je pronađeno 497 pojava.

Tablica 1. Izvori za istraživanje opojmljivanje domena strah i ljubomora.

	HJR		HNK		Ukupno	
	Korpus	Pojavnica	Korpus	Pojavnica	Korpus	Pojavnica
Strah	85 Mw	12 050 (14,1 na MW)	46,8 MW	2 825 (6,03 na MW)	131,8 Mw	14 875 (11,2 na MW)
Ljubomora	85 Mw	497 (5,5 na MW)			85 Mw	497 (5,5 na MW)

5. Rezultati analize za ciljnu domenu STRAH

U 11,47% od 14 875 pojava leme *strah* očituje se metonimijsko profiliranje eksteroceptivnih, interoceptivnih i proprioceptivnih domena, dok je metonimijsko profiliranje tjelesnim dijelovima uključeno u 3,8% identificiranih uzoraka.

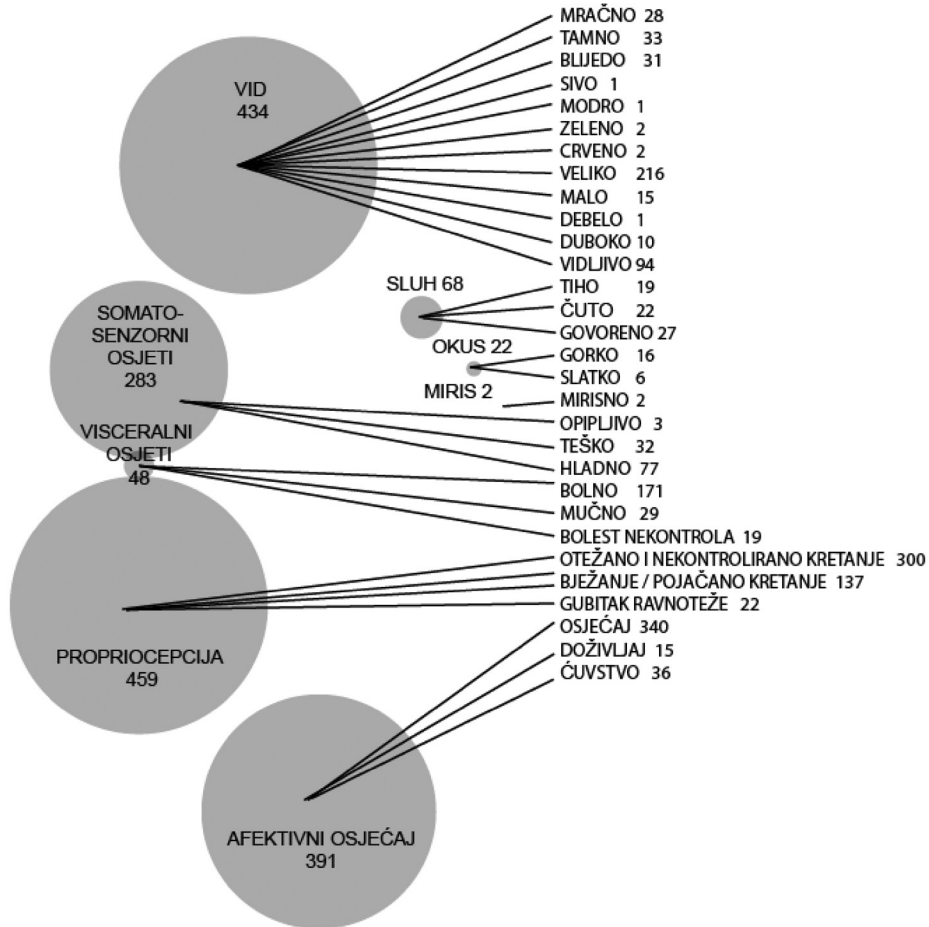
Podaci o čestotnosti na slici 3. prikazuju odnos senzorno-motornih fizioloških sastavnica *straha*.

Svojevrsne senzorno-motorne domene podijeljene su na eksteroceptivne (n = 526, 31%) i interoceptivne (n = 790, 46%) modalitete osjetila, njihove pripadajuće domene profiliranja s neprocesnim (n = 696, 40%) i procesnim (n = 1011, 59%) izrazima. Uočljivo se da je od eksteroceptivnih osjetila najviše zastupljeno profiliranje *straha* putem vida (n = 434, 25%) zatim sluha (n = 68, 3%), okusa (n = 22, 1,3%) te mirisa (n = 2, 0,1%). Od njih je najznačajnije profiliranje svojstvima VELIKO (n = 216, 12%), što se može shvatiti kao simulacija predodžbe objekta koji izaziva *strah* svojom veličinom, ali i oznaka intenziteta afektivnog stanja izvedena metonimijom/primarnom metaforom VELIČINA STOJI ZA KOLIČINU. Ističe se i svojstvo VIDLJIV (*strah*) koje se najčešće odnosi na zamjedbu fizioloških značajki reakcije *straha motrenog*. Tu se uvrtavaju i svojstva poput *blijed*, izvedena iz eksteroceptivne zamjedbu promjene boje kože širenjem krvnih žila na periferiji posredstvom reakcije parasimpatičkog sustava. Opći osjeti somatosenzorne interoceptivne zastupljeni su u 283 pojavnice (16%) pri čemu je najznačajniji modalitet temperature sa svojstvom HLADNO (n = 77, 4,5%) (4), stvarajući osnovu za daljnja metaforička preslikavanja koja se mogu povezati s opojmljenjem *straha* kao prirodne sile ZIMA (5).

(4) *Naročit, hladan strah ovlada njime.*

(5) *Strah od neuspjeha sledio ga je.*

Znatni su modaliteti boli (n = 171, 10%) te dodira i pritiska (n = 35; 2%). Osjeti homeostatske ravnoteže koji nastaju modulacijom autonomog sustava tvore osnovu visceralnih interoceptivnih zamjedbi (n = 48, 2,8%) profiliranih psihofiziološkim poremećajem, poput MUČNO (n = 29, 1,6%) ili nekontrolom različitih fizioloških procesa održavanja svjesnosti, disanja, izlučivanja što se može povezati sa parasimpatičkom kompenzacijom jakog simpatičkog odgovora na stres i učinkom vasovagalne sinkope. Najčestotnija su ipak profiliranja zamjedbi procesa koji su predmet osjeta proprioceptivne (n = 459, 27%) a proizlaze ili iz aktivacije parasimpatičkog sustava kojim kretnje postaju

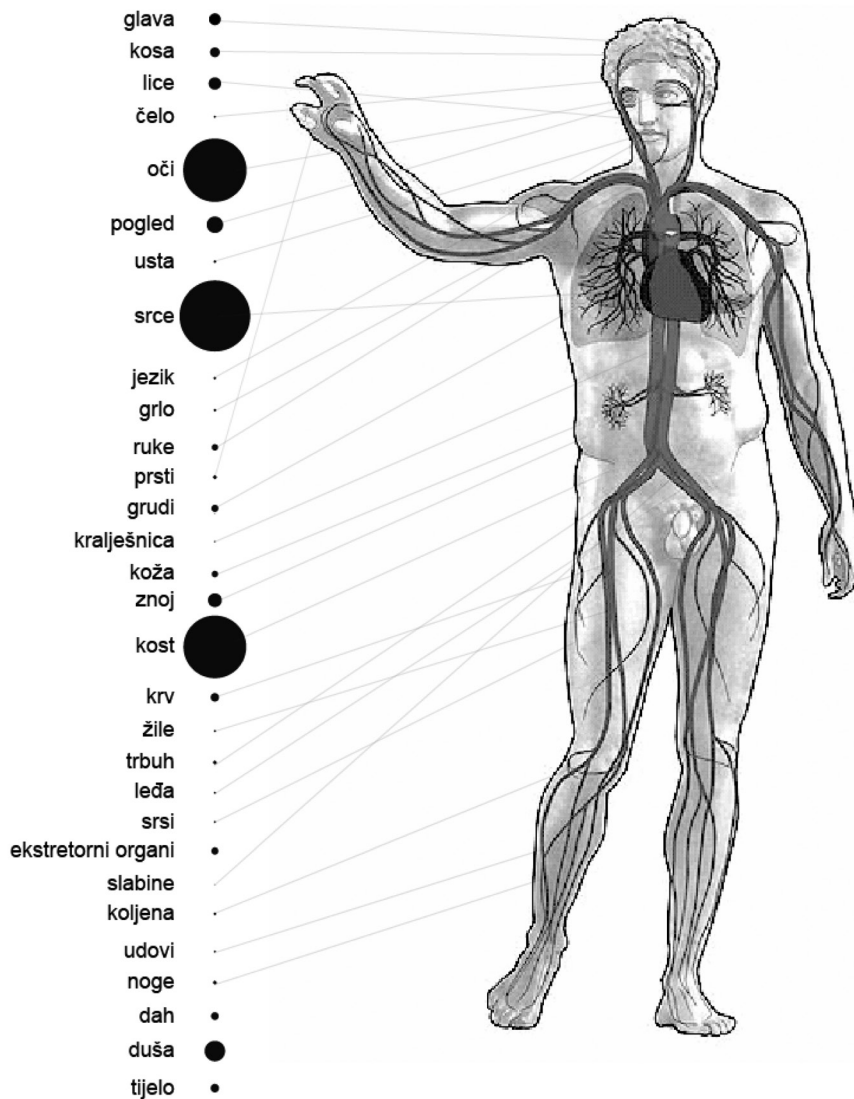
Slika 3. Shematski prikaz čestotnosti senzorno-motornih domena

ju OTEŽANE I NEKONTROLIRANE ($n = 300$, 17%) među kojima je i najčestotniji *drhtati* ($n = 111$, 6,5%) (6), ili iz aktivacije suprotnih procesa aktivacije simpatičkog sustava i agonističkog ponašanja koje potiče POJAČANO KRETANJE ($n = 137$, 8%) (7).

(6) *Moje tijelo dršće od straha pred tobom, sudova tvojih ja se bojim.*

(7) *Gonjen strahom trčao je, nije silazio.*

Navedene svojstvene konstrukcije opisuju osjetilna područja doživljavanja straha, pri čemu njihova čestotnost upućuje na značaj određenih osjetnih procesa u osvještavanju, kategoriziranju i komuniciranju značenja leksičkog pojma *strah*. Čestotnost profiliranja *straha* putem dijelova tijela u istraženom korpusu prikazana je na slici 4.

Slika 4. Shematski prikaz čestotnosti profiliranja leksema strah tjelesnim domenama

6. Rezultati opojmljivanja ciljne domene ljubomora

U 497 pojavnica leme *ljubomora* koje su identificirane u 85 milijunskom korpusu HJR uočava se drugačiji omjer metonimijskog okvira fizioloških i bihevioralnih reakcija nego kod *straha*. Kvalitativno je manji broj domena koje se odnose na metonimijsko profiliranje osjetilnih i tjelesnih reakcija, a povećava se broj i značaj domena koje profiliraju bihevioralne reakcije i ostalih afektivnih kategorija. Tablica 2. prikazuje kvalitativni i kvantitativni prikaz ishodišnih metonimijskih domena i okvira za leksem *ljubomora*.

Tablica 2. Kvalitativni i kvantitativni prikaz metonimijskih domena leksema ljubomora.

Afektivna stanja					
ljubav	211	žalost	2	duh	17
zavist	42	žudnja	2	krvav	14
ljubomorani	36	ljutiti	1	ruke	12
voljeti	34	prijateljstvo	1	grudi	9
strast	31	strahovati	1	zubi	8
strah	25	strahovit	1	glava	6
osjećaj	24	ukupno	656	golotinja	5
mržnja	18	čestotnost	1,32	krv	4
bijes	16	Reakcije		čelo	3
gnjev	15	smijati se	4	leđa	3
emocija	14	smijeh	3	mišići	3
sram	14	drhtati	6	dah	1
srdžba	14	umrijeti	5	guza	1
čuvstvo	12	gorjeti	3	žile	1
taština	12	bježati	2	ukupno	221
bol	11	nadimati	2	čestotnost	0,45
očaj	10	tresti	2	Učesnici	
zlovolja	10	pognuti	1	žena	91
tuga	9	vrисnuti	1	ženski	13
jal	8	znojiti-se	1	suprug/a	77
nesretan	8	znoj	1	suprugov/in	2
jarost	7	ukupno	31	djevojka	42
radost	7	čestotnost	0,06	prijatelj	38
uživati	7	Somato-senzorne		muškarac	34
zaljubljen	7	gorčina	6	ljubavnik/ica	24
čežnja	6	gorko	6	dijete	23
ljutit	6	težak	2	obiteljski	22
nesreća	5	blijed	3	muž	19
uzbuđenje	5	zelen	2	obitelj	19
bjesniti	4	žut	2	muško	2
ljutnja	4	ukupno	21	mladić	14
užitak	4	čestotnost	0,04	Othelo	12
muka	3	Dijelovi tijela		svećenik	12
prezir	3	srce	34	brat	9
hrabrost	2	duša	31	suparnik	9
sreća	2	oči	27	zaručnica	4
tjeskoba	2	tijelo	22	dečko	3
		lice	19	bludnica	2

izabran/ica	2
neprijatelj	2
neprijateljski	2
neprijateljstvo	3
tiranin	1
zavodnik	1
Ukupno	482
čestotnost	0,96

Stvari

nož	17
pištolj	8
bomba	6
alkohol	5
metak	5
sjekira	5
oružje	4
eksplozija	2
eksploziv	1
revolver	1
ukupno	54
čestotnost	0,10

Procesi bihevioralni

ubiti	49
ubijen	11
samoubojstvo	8
mučiti	27
ljubiti	13
ozlijediti	2
ozljeda	10
ozlijeđen	4
oskvrnuti	9
prijetiti	9
prijetnja	6
izjedati	7
pucati	7
ubosti	7
zlostavljati	6
ubojica	5
grliti	4

seks	4
udarac	4
cjelivati	2
seksati	2
seksualnost	2
tući	2
tučnjava	1
čušnuti	1
ginuti	1
jesti	1
otrovati	1
udarati	1
ukupno	206
čestotnost	0,41

Psihološko-kognitivni procesi

sumnjati	30
sumnja	15
vjerovati	23
ludilo	11
pijanstvo	8
opsesija	7
opsjednutost	3
umrijeti	3
pohota	2
praštati	2
zatomiti	2
gledati	1
ukupno	107
čestotnost	0,21

Etičke i estetske kategorije

osveta	26
nevjera	11
vjernost	11
nevjeran	3
grijev	5
ljepota	5

preljub	5
brutalno	4
dugovanje	4
izdaja	4
uvreda	4
savjest	3
kukavičluk	2
moralnost	2
amoralnost	1
ukupno	90
čestotnost	0,18
tragedija	28
veza	27
izvanbračna (veza)	2
smrt	22
drama	16
zločin	16
zlo	6
zloban	3
uspjeh	15
bludnost	10
razdor	3
razvrat	3
bolest	2
fenomen	2
spletkarenje	2
ukupno	157
čestotnost	0,31

Komunikacijski procesi

svađati	2
svađa	13
govoriti	11
optuživati	2
optužen	8
optužba	4
ukupno	40
čestotnost	0,08

U konkordancijama se ističe nekoliko domena koje ujedno obilježavaju prototipnu skriptu izražavanja *ljubomore*. To su afektivne kategorije koje predstavljaju temeljne psihološke pokretače ljubomore: LJUBAV (n = 211, 42% od 497 pojava lema ljubomora), ZAVIST (n = 42, 8,5%) i STRAST (n = 31, 6,2%). Čestotnost od 656 pojava pojmova koji se mogu uvrstiti u okvir ostalih afektivnih stanja potvrđuje pretpostavljenu složenu pojmovnu i psihološku narav kategorije LJUBOMORA. Temeljni učesnici u opojmljivanju ljubomore prema podacima korpusa su: ŽENA (n = 91, 42%), DJEVOJKA (n = 42, 8,5%), SUPRUG (n = 77, 15,5%), PRIJATELJ (n = 38, 7,65%), MUŠKARAC (n = 34, 6,84%), LJUBAVNIK-ICA (n = 24, 4,83%) (8).

(8) *Srdit sam ujurio u jedan bife, naglo skresao tri gemišta, i ljubavi je bio kraj. Inače je ta djevojka bila vrlo dobra srca i iskrena, pa bi sigurno bila dobra drugarica u životu, da nije bilo te njezine nesretne ljubomore.*

Učesnici su najčešće isprva vezani pozitivnim afektom izraženim biheioralnim okvirom VOLITI (n = 34, 6,84%) i LJUBITI (n = 13, 2,62%) koji se često pretvara u nasilno ponašanje izraženo agonističkim procesima poput UBITI (n = 49, 9,8%), MUČITI (n = 27, n = 5,4), PRIJETITI (n = 9, 1,8%). Prema podacima iz korpusa, ubojstva se najčešće vrše NOŽEM (n = 17, 3,4%), ali i vatrenim oružjem, nerijetko pod utjecajem ALKOHOLA (n = 5, 1%), i to zbog OSVETE (n = 26, 5,23%) i NEVJERSTVA (n = 11, 2,2%). Od psiholoških i kognitivnih procesa najznačajniji je SUMNJATI (n = 30, 6%), a od komunikacijskih pojmova SVAĐA (n = 13, 2,6%).

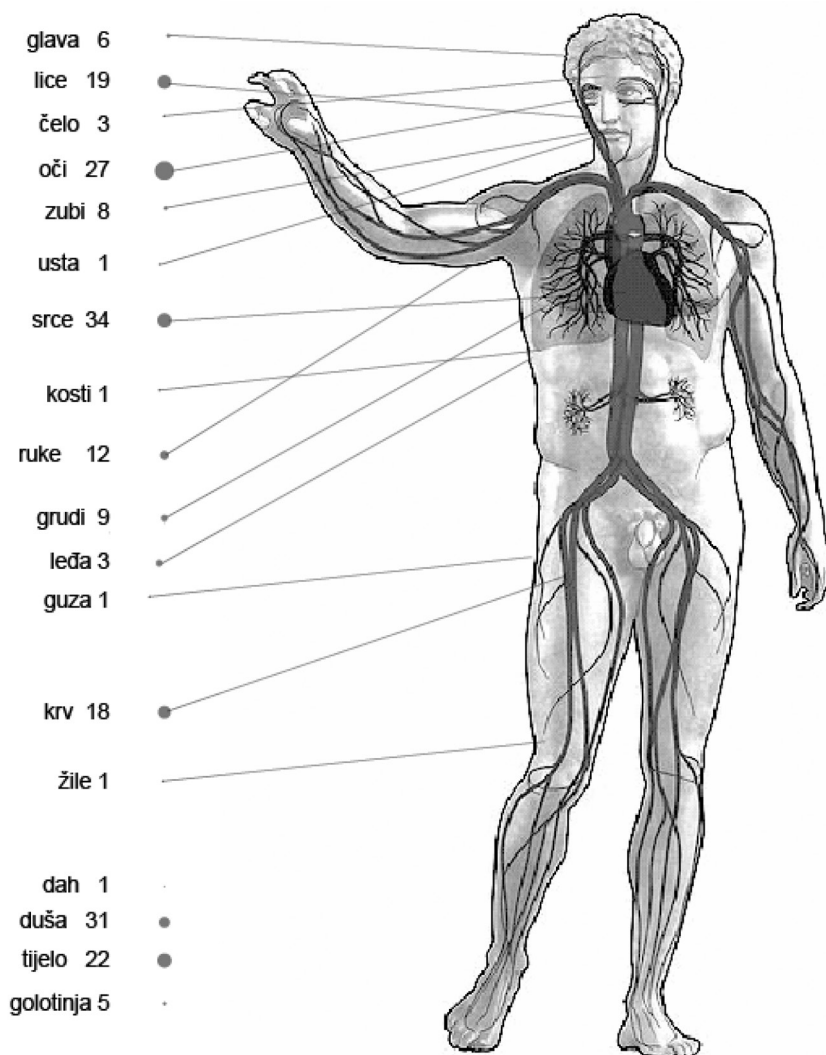
(9) *S tri hica ubio 36 godina mladu suprugu, u sebe pucao kroz jastuk. Motiv ubojstva, najvjerojatnije, bio je ljubomora, jer je Marijana „spakirala kofere”. Kada su specijalci MUP-a ušli u kuću već je bilo kasno, a iza ubojice je ostala prazna boca žestokog pića i oprostajno pismo.*

Tjelesne metonimijske domene koje pospješuju aktiviranje ciljne domene LJUBOMORA kvalitativno su oskudnije nego kod kategorije STRAH. Najznačajnije su: SRCE (n = 34, 6,84%), OČI (n = 27, 5,43%), TIJELO (n = 22, 4,43%), LICE (n = 19, 3,82%).

(10) *Nije čuo ništa, al vidio je sve, ono najgore, od čega mu se zgrčilo srce i nalikovao je napola mrtvacu, napola luđaku. Na trenutak se tješio time, što je Beta grubo odgurnula mladića, no i ta utjeha se utopi u paklu sumnja i ljubomora.*

U odnosu na pojmovni okvir somatosenzornih profila iz modaliteta okusa najčešća je domena GORKO (n = 6, 1,21%), a iz modaliteta boje BLIJED (n = 3, 0,6%), ZELEN (n = 2, 0,4%), ŽUT (n = 2, 0,4%).

(11) *Ne trebam se okrenuti da znam da je Jesús zelen od ljubomore.*

Slika 5. Prikaz čestotnosti profiliranja pojma LJUBOMORA tjelesnim domenama.

7. Zaključak

Identificiranjem metonimijskih i metaforičkih domena u korpusu omogućuje se uvid u pojmovno strukturiranje emocionalnih pojmova *strah* i *ljubomora* u hrvatskom jeziku. Iako su rezultati relativni u odnosu na metodologiju analize, kojom se izostavljaju opojmljivanja i metonimijske konstrukcije bez leksički izražene ciljne domene, a i sam opseg korpusa ne dohvaća sve vrste idioma, žanrova i jezičnih varijacija u hrvatskoj, može se tvrditi da se korpusnom analizom konkordancija stječe uvid u prototipno profiliranje utjelovljenog kognitivnog modela emocionalnih pojmova. Rezultati poka-

zuju da se leksički pojam *strah* u jezičnim konstrukcijama znatnije opojmljuje (evolucijski) primarnijim afektivnim sastavnicama tjelesnih i fizioloških reakcija, čime se u komunikaciji ističe intenzitet i kvaliteta afektivnog stanja. Pojmovna matrica leksema *ljubomora* gradi se prototipno na temelju skripte u kojoj profiliranje pojmovnim okvirom *učesnika*, *afektivnih stanja* i *bihavioralnih procesa* ima značajniji učinak na gradbu značenja od samog pojmovnog okvira *fizioloških reakcija* i *dijelova tijela*. Takvi zaključci idu u prilog psihološkim teorijama koje kategoriju LJUBOMORE smatraju izvedenom emocijom, pri čemu slabije isticanje reakcija autonomne fiziološke sastavnice i znatnije učešće bihavioralnih procesa naglašava kognitivne i etičke odrednice *ljubomore* ukazujući na značaj kulturnih modela u vrijednosnom strukturiranju pojma. Konstrukcijski model predviđa da će se kvalitativni i kvantitativni odnosi navedenih sastavnica profiliranja *straha* i *ljubomore* mijenjati zavisno o kontekstu i pragmatičnim zaključcima koji se žele postići metonimijskim isticanjem određenih sastavnica pojmovne gradbe.

Literatura

- Barcelona, A. (2003) „Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics: An update.” U: Dirven, R. i Pörings, R. (ur.) *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, str. 207–279. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Barsalou, L.W. (2008) „Grounded cognition.” *Annual Review of Psychology*, 59, str. 617–645.
- Barrett, L. F. (2012) „Emotions are real.” *Emotion*. 12(3), str. 413–29.
- Barrett, L. F. (2011) „Constructing emotion.” *Psychological Topics*. Vol. 20, No. 2, str. 359–380.
- Barrett, L. F., Lindquist, K. A., i Gendron, M. (2007) „Language as context for the perception of emotion.” *Trends in Cognitive Sciences*, 11, str. 327–332.
- Ben-Ze’ev, A. (2010) „Jealousy and Romantic Love.” U: Hart, S. L. i Legerstee, M. (ur.) *Handbook of Jealousy Theory, Research, and Multidisciplinary Approaches*. Pondyerry. India: Wiley-Blackwell, str. 40–54.
- Damáσιο, A. (1994) *Descartes’ Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*. G. P. Putnam & Sons.
- Damáσιο, A. (1999) *The feeling of what happens body and emotion in the making of consciousness*. Heinemann.
- Ekman, P. (1980) *The face of man*. New York: Garland Press.
- Ekman, P. (1994) „Are there basic emotions?” U: Ekman, P. i Davidson, R. J. (1994) *The Nature of Emotion. Fundamental Questions*. New York: Oxford University Press.
- Ekman, P. (1999) Basic Emotions. U: Dalglish, T. i Power, M. (ur.) *Handbook of Cognition and Emotion*, str. 45–60. New York: Willey.
- Ekman, P. (2003) *Emotions Revealed. Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. New York: Times Books.

- Evans, V. i Green, M. (2006) *Cognitive Linguistics an Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fillmore, Ch. i Atkins, B. T. (1992) „Toward a frame-based lexicon: the semantics of RISK and its neighbors.” U: Lehrer, A. i Kittay, E. F. (ur.) *Frames, Fields and Contrasts*, str. 75–102. Lawrence Erlbaum Associates.
- Gendron, M., Lindquist, K., Barsalou, L., Barrett Feldman, L. Emotion (2012) „Words Shape Emotion Percepts.” *Emotion*. Vol. 12, 2, str. 314–325.
- Gibbs, R. (2005) *Embodiment and Cognitive Science*. New York: Cambridge University Press.
- Hart, S. L. i Legerstee, M. (2010) *Handbook of Jealousy Theory, Research, and Multidisciplinary Approaches*. Pondyerry. India: Wiley-Blackwell.
- Hart, S.L. (2010) „The Ontogenesis of Jealousy in the First Year of Life: A Theory of Jealousy as a Biologically-Based Dimension of Temperament.” U: Hart, S. L. i Legerstee, M. (ur.) *Handbook of Jealousy Theory, Research, and Multidisciplinary Approaches*. Pondyerry. India: Wiley-Blackwell, str. 57-82.
- Heather M. Foran, H., O’Leary, D (2008) „Problem Drinking, Jealousy, and Anger Control- Variables Predicting Physical Aggression Against a Partner.” *Journal of Family Violence*. Vol. 23. No. 3.
- Hobson R. P. (2010) „Is Jealousy a Complex Emotion?” U: Hart, S. L. i Legerstee, M. (ur.) *Handbook of Jealousy Theory, Research, and Multidisciplinary Approaches*. Pondyerry. India: Wiley-Blackwell, str. 293–311.
- Hupka, R.B. (1981) „Cultural determinants of jealousy.” *Journal of Family and Economic Issues*. Vol. 4. No. 3.
- Izard, C. E. (1971) *The face of emotions*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Izard, C.E. (1980) „Cross-cultural perspectives on emotion and emotion communication.” U: Triandis, H. i Lonner, W. (ur.) *Handbook of cross-cultural psychology* (Vol. 3, pogl. 5). Boston: Allyn and Bacon.
- Izard, C.E. (2007) „Basic Emotions, Natural Kinds, Emotion Schemas, and a New Paradigm.” *Perspectives On Psychological Science*. Vol. 2. No. 3, str. 260-280.
- Judaš, M. i Kostović, I. (2001) *Temelji neuroznanosti*. 1. online izdanje. MF Zagreb. http://www.hiim.hr/dokumenti/Judas&Kostovic-Temelji_Neuroznanosti.pdf.
- Keating, C. F., Mazur, A., Segall, M., Cysneiros, P. G., Divale, W. T., Kilbride, J. E., i dr. (1981) „Culture and perception of social dominance from facial expressions.” *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 40, str. 615–626.
- Kemper, Th. D. (1987) „How Many Emotions Are There? Wedding the Social and the Autonomic Component.” *American Journal of Sociology*, No. 93, str. 263–89.
- Kövecses, Z. (2000) *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in human feeling*. New York: Cambridge.
- Lakoff, G. (1987) *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago.

- Lakoff, G. i Johnson, M. (1980, 2003) *Metaphors We Live By*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Lakoff, G. i Johnson, M. (1999) *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Langacker, R. (1987) *Foundations of cognitive grammar: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R. (2008) *Cognitive Grammar. An Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lindquist, K.A. i Feldman Barrett, L. (2008) „Constructing Emotion The Experience of Fear as a Conceptual Act.” *Psychological Science*. No. 19, str. 898–903.
- Ortony, A. i Turner, T. (1990) What’s Basic About Basic Emotions? *Psychological Review*. American Psychological Association. Vol. 97, No. 3, str. 315–331.
- Panksepp, J. (1998) *Affective Neuroscience. The Foundations of Human and Animal Emotions*. New York: Oxford University Press.
- Panksepp, J. (2007) *Affective Consciousness*. U: Velmans, M. i Schneider, S. (ur.) *The Blackwell Companion to Consciousness*. Cambridge, UK: Blackwell Publishing.
- Panksepp, J. (2010) „The Evolutionary Sources of Jealousy: Cross-Species Approaches to Fundamental Issues.” U: Hart, S. L. i Legerstee, M. (ur.) *Handbook of Jealousy Theory, Research, and Multidisciplinary Approaches*. Pondyerry. India: Wiley-Blackwell, str. 101–120.
- Plutchik, R. (1980) *Emotion: Theory, research, and experience: Vol. 1. Theories of emotion 1*. New York: Academic.
- Plutchik, R. (2002) *Emotions and Life: Perspectives from Psychology, Biology, and Evolution*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Radden, G. i Kövecses., Z. (1999) „Towards a Theory of Metonymy.” U: Panther, K. i Radden, G. (ur.) *Metonymy in Language and Thought*. 17–59. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Rosch, E. (1975) „Cognitive representations of semantic categories.” *Journal of Experimental Psychology: General* 104, str. 192–233.
- Rosch, E. (1978) „Principles of categorization”. U: Rosch, E. i Lloyd, B. (ur.) *Cognition and categorization*. Hillsdale, NJ.: Lawrence Erlbaum.
- Russel, J.A. i Feldman Barrett, L. (1999) „Core Affect, Prototypical Emotional Episodes, and Otehr Things Called Emotion: Dissecting the Elephant.” *Journal of Personality and Social Psychology*. 76/5, str. 805–819.
- Salovey, P. (ur.) (1991) *The Psychology of jealousy and envy*. New York: Guilford Press.
- Shiraeve, E.B i Levy, D.A. (2010) *Cross-cultural Psychology. Critical Thinking and Contemporary Applications*. New York: Allyn & Bacon.
- Stearns, Peter N. (2010) „Jealousy in Western History: From Past toward Present.” U: Hart, S. L. i Legerstee, M. (ur.) *Handbook of Jealousy Theory, Research, and Multidisciplinary Approaches*. Pondyerry. India: Wiley-Blackwell, str. 7–26.

- Stefanowitsch, A. i Gries, S. (ur.) 2006. *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Turner, J. H. i Stets, J. E. (2011) *Sociologija emocija*. Zagreb. Naklada Jesenski i Turk.
- Tye, M. (2007) „Philosophical problems of consciousness.” U: Velmans, M. i Schneider, S. (ur.) *The Blackwell Companion to Consciousness*. Cambridge, UK: Blackwell Publishing.
- Volling, B, McElwain, N. i Miller, A. L. (2002) „Emotion Regulation in Context: The Jealousy Complex between Young Siblings and Its Relations with Child and Family Characteristics.” *Child Development*. Volume 73/2, str. 581–600.
- Ziemke, T. Zlatev, J. i Frank, R. M. (ur.) (2007) *Body, Language and Mind. Volume 1. Embodiment*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Žic Fuchs, M. (1991) *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Hrvatska jezična riznica (HJR). <http://riznica.ihjj.hr> Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hrvatski nacionalni korpus (HNK). <http://www.hnk.ffzg.hr>. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

SUMMARY

Benedikt Perak

CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE METONYMIC AND METAPHORIC CONCEPTUALIZATION OF FEAR AND JEALOUSY

This paper presents a comparative semantic study on the metonymic conceptualization of the categories *fear* and *jealousy* in Croatian. The comparison aims to investigate differences in the metonymic construction of basic (*fear*) and complex (*jealousy*) emotions. The methodology is based on the semantic and syntactic analysis of corpus collocations. Corpus analysis enabled qualitative and quantitative descriptions of the conceptualization via metonymic and metaphoric mappings. The analysis shows that the lexical concept *strah* ‘fear’ is construed saliently via affective components of physiological reactions while *ljubomora* ‘jealousy’ exhibits the structure of a script with more behavioral components. These linguistic findings seem to reflect more basic biopsychological nature of the category *fear* and more socially emergent nature of the category *jealousy*.

Key words: *fear, jealousy, cognitive semantics, conceptual metonymy, conceptual metaphor*

